

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 4, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.2

*А. С. Зєніна-Біліченко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій та адміністрування,
Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ
Д. А. Дашевська,
магістрант кафедри менеджменту організацій та адміністрування,
Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

*A. S. Zyenina-Bilichenko,
Ph.D., assistant professor of organizational management and administration
Dniprodzerzhinsk State Technical University, Dniprodzerzhynsk
D. A. Dashevsky,
magister, Dniprodzerzhynsk State Technical University, Dniprodzerzhynsk*

MODERNIZATION OF TRAINING OF SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION IN CONDITIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

В статті розглянуті питання поглиблення теоретичних знань та обґрунтування заходів по підготовці творчо-спрямованих креативних та професійно-підготовлених кадрів вищої кваліфікації в системі освіти України.

This article deals with the issue of deepening the theoretical knowledge and the study of measures in preparing of creative-directed creative and professionally trained personnel of the highest qualification in the education system of Ukraine.

Ключові слова: *система вищої освіти, інтелектуальний ресурс, інноваційна перебудова освіти, державне замовлення, працевлаштування фахівців, науково-викладацький склад, розвитку вищої освіти, якість вищої освіти.*

Keywords: *higher education, intellectual resources, innovative restructuring of education, public procurement, employment specialists, teaching staff, higher education, the quality of higher education.*

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі стан і якість вищої освіти визначається як стратегічні показники розвитку країни. Водночас розвиток системи освіти і ринку праці потребує нових умов для їх об'єднання, сумісного ефективного функціонування та накопичення людського та інноваційного потенціалу країни, що спонукає до інноваційного руху розвитку галузі вищої освіти.

За умови опанування інноваційного шляху розвитку вищі навчальні заклади України зможуть конкурувати з найбільш відомими європейськими та світовими університетами. Це актуалізує подальший пошук шляхів розвитку вітчизняної системи вищої освіти на ґрунті європейських стандартів освіти і забезпечення її конкурентоспроможності та якості. На реалізацію цих завдань повинна бути спрямована державна освітня політика, інноваційна стратегія розвитку ВНЗ України і заходи по їх реалізації в перспективній і поточній діяльності.

Необхідність формування та забезпечення інноваційного розвитку національної економічної системи сьогодні є безальтернативним шляхом. Тому, реалізація системної, послідовної політики інноваційного розвитку спрямована на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки.

Вже сьогодні всі високорозвинені держави світу переконливо демонструють наскільки важливою є система вищої освіти у всіх напрямках трансформаційних змін, в тому числі економічних, соціальних, технічних та інших перетворень процесах інноваційного розвитку. Самі ці зміни несуть людині свободу, умови для самореалізації та самовдосконалення, матеріальні блага, задоволення зростаючих потреб, соціальний захист тощо.

Метою даної статті є поглиблення теоретичних знань та обґрунтування заходів по підготовці творчо-спрямованих креативних та професійно-підготовлених кадрів вищої кваліфікації в системі освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та прикладним проблемам розвитку вищої освіти України присвячені дослідження відомих українських вчених Бажала Ю., Гришанової О., Гриценка А., Грищенко А., Каленюк І., Лугового В., Одетюка І., Ревенко Н.Г., Стеблюк Н. та інших. Разом з тим, потребують ретельного опрацювання питання ефективної реалізації стратегічних пріоритетів розвитку вищої освіти в концепції інноваційного розвитку України [2,5].

Виклад основного матеріалу. Освіта являє собою одну з найважливіших підсистем життя суспільства. Світовий досвід показав, що розвинута економіка є необхідною умовою успішного розвитку освітніх підсистем, а саме, освіти і науки, які створюють необхідні передумови для суспільного прогресу (економічного, культурного і соціокультурного) та інших. Але для їх створення в Україні існує низка проблем.

В останні роки система вищої освіти в Україні перебуває в стані, який перестав задовольняти вимоги, які постають перед нею в умовах глобалізації. Сформувався невідповідність сучасного попиту суспільства на фахівців з вищою освітою, виникли протиріччя між пропозиціями ринку праці фахівців з вищою освітою з викликами господарюючих суб'єктів. Гальмуючим чинником став і економічний стан забезпечення системи державного сектору вищої освіти.

У складі основних проблем організації і управління вищою освітою сьогодні спостерігається:

- поява невідповідності практичної підготовки фахівців для швидкого включення їх у процеси життєдіяльності;
- зниження уваги влади і відповідальності суспільства за працевлаштування молодих фахівців за їх спеціалізацією, реалізацію їх фахових знань;
- відсутність соціальної відповідальності бізнесу і соціальної підтримки державою випускників вищих навчальних закладів.

Разом із означеними проблемами, слід підкреслити, що влада в Україні вже перейшла до етапу модернізації освіти, головною метою якого стало відпрацювання механізмів управління підвищенням та забезпеченням якісної підготовки фахівців у відповідності із Болонською системою. Більшість прийнятих заходів можна вважати інноваційними. Для їх реалізації є достатньо високий рівень розвитку української науки та освіти, розвиток науково-дослідних робіт і конструкторських розробок, які мають створювати сприятливе середовище для реформування освітньої галузі.

Інноваційність вищої освіти розглядається як її спроможність створювати інтелектуальний ресурс суспільства шляхом інтеграції наукових знань, створення

для підґрунтя інноваційного мислення і уяви про майбутній розвиток суспільства, якісного оновлення змісту і організації процесів навчання. Вища школа України дедалі стає більше схилитися у бік генерації нових знань, застосування нових технологій і підготовки фахівців нової форми.

Важелями управління розглядаються якість вітчизняної освіти, освітні стандарти та норми, що реалізують вимоги до змісту освіти, до підбору науково-викладацьких кадрів, до створення умов прийому на навчання доступним для кожного випускника середніх шкіл.

Поставлені перед вищою освітою проблемні питання по реформуванню організації і управління процесами освіти вимагають перегляду існуючого понятійного апарату і термінології, яка використовується в процесах управління. В першу чергу це стосується поняття «інноваційність». В освіті воно характеризує процес творення, запровадження та поширення в практиці підготовки фахівців нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких можуть бути суттєво підвищені показники та рівні досягнень у всіх структурних компонентах освітніх процесів, що стане рушійними чинником до переходу системи освіти до якісно нового стану.

Участь вищої освіти в розвитку і примноженні людського капіталу потребує реалізації широкомасштабної довгострокової стратегії, здійснення її модернізації, наближення всієї системи освіти до стандартів ЄС. Як уявляється, модернізація системи вищої освіти в Україні повинна здійснюватись на базовій системі освіти і зберегти ті наукові нароби і ті досягнення, що склалися у вітчизняній вищій школі протягом більш півстоліття і поповнитися новими ідеями, які пов'язані із входженням України у європейський та світовий освітній простір. Для імплементації системи університетської освіти у світовий освітній простір використати і відомі інноваційні тенденції, в тому числі орієнтацію на європейські та світові освітні стандарти; розвиток багаторівневої освітньої системи; потужне збагачення ВНЗ сучасними інформаційними технологіями; широке включення в систему Internet; суцільне і наскрізне запровадження інноваційних технологій навчання; інтеграція середніх і відносно малих ВУЗів в університетські комплекси; цілеспрямовані напрямів дослідно-експериментальних робіт з постановки і апробації навчальних планів, модулів з поглибленою практичною підготовкою; створення авторських курсів, модулів, підручників, посібників, навчальних технологій, професійних тренінгів та майстер-класів у відповідності до вимог ринку праці; забезпечення можливостей швидкої адаптації освітніх європейських і світових стандартів до використання в освітніх технологіях та інші.

Важливим фактором процесу інноваційної перебудови освіти є формування конкурентних умов в процесі навчання. Участь студентів у конкурсах, олімпіадах, академічних обмінах, безумовно є не тільки свідченням інноваційності освіти, але й додатковою можливістю формування їх конкурентних переваг серед випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Їм необхідними атрибутами повинні стати практичні навички і вміння працювати у складі команди з фахівцями різних галузей знань, і здатність до системного мислення, аналізу складних проблем, стратегічного бачення наслідків проблемних ситуацій, вміння користування інформаційними комп'ютерними технологіями і моделями вміння оволодіння новими методами.

Одна з найбільш важливих складових зростання ефективності сучасної професійної освіти є формування певних обсягів професійних знань з управління процесами, людьми і ресурсами. І від того, наскільки в професійній підготовці фахівців присутні управлінські знання замість забезпечення якості будь-яких операційно-виробничих процесів та їх результатів, що в значній мірі забезпечують обсяги зростання національної продукції, продуктивність праці, можливості подальшого розвитку країни. Українські вчені наголошують, що рішення цієї проблеми суттєво буде залежати від створення умов повного використання працівників за отриманою спеціальністю і кваліфікаційним рівнем. Тому необхідний об'рунтований розрахунок перспективної потреби в кадрах вищої кваліфікації у розрізі окремих спеціальностей, встановлення оптимальних масштабів перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців; розробка системи стратегічних заходів щодо побудови системи поповнення знаннями протягом усього життя, початком якого стають незворотні процеси поліпшення якості підготовки фахівців, що випускаються. Особливу роль повинно відігравати державне замовлення, що є чинником регулювання освітніх процесів у напрямі підвищення якості підготовки кадрів вищої кваліфікації для пріоритетних галузей економіки країни.

Особливої уваги потребує підготовка фахівців у необхідній кількості для наукоємних виробництв та галузей, віднесених до передових технологічних укладів, управлінських та інженерно-технічних працівників для предметних і спеціфічних галузей і технологій, де сьогодні хоч і спостерігається стає економічне зростання, але наявне старіння фахівців професійного спрямування, зокрема за спеціальностями металургія та гірництво, хімічна технологія. І хоч тенденція збільшення обсягів державного замовлення на 9% (з 38,6 тис. осіб до 42 тис. осіб) інженерно-технічних спеціальностей вже має місце зменшений обсяг державного замовлення фахівців економічних спеціальностей на 31% (з 22,6 тис. осіб до 15,7 тис. осіб) за останні 4 роки. Результати прийому у 2009-2010 роках за галузями знань як свідчать наведені в табл. 1 данні ще не віддзеркалюють оптимізацію структурної підготовки фахівців.

Таблиця 1.

Результати прийому молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів та магістрів у 2009-2010 рр. за галузями знань у відсотках до загальної кількості

Галузі знань	Молодший спеціаліст	Бакалавр	Спеціаліст	Магістр
Інженерія	49,98	29,9	32,3	22,5
Соціальні науки, бізнес і право	21,5	23,4	14,5	25,7
Гуманітарні науки та мистецтво	3	15,3	7,6	9,4
Природничі науки	1,8	12,2	6,8	8,5
Освіта	4	8,2	20,4	7,1
Будівництво та архітектура	7,9	5,48	0,6	0,5
Транспорт	8,4	2,87	2,5	1,5
Геодезія та землеустрій	0,65	0,65		
Безпека		0,61	0,6	0,5
Сільське, лісове і рибне господарство та переробка їх продукції	0,6	0,36	0,3	0,1
Соціальне забезпечення	0,3	0,28	2,3	3,1
Сфера обслуговування	1,5	0,27	0,8	3,3
Охорона здоров'я	0,04	0,17	0,5	0,2
Військові науки		0,17	0,2	0,2
Техніка та енергетика аграрного виробництва	0,22	0,06		

Аналіз державного замовлення на підготовку молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів та магістрів за напрямками спеціальностей дозволяє зробити висновок, що продовжується деформація державного замовлення у бік переважного замовлення на підготовку фахівців за напрямками таких спеціальностей: з економіки і підприємництва, менеджменту галузей бізнесу та права, проти державного замовлення на підготовку фахівців за спеціальностями у таких галузях, як безпека, охорона здоров'я, природничі науки та інші.

Перекося державного замовлення на підготовку фахівців впливають у такій ж пропорції на появу на ринку незатребуваних висококваліфікованих працівників. Що призводить до штучного дефіциту інженерно-технічних кадрів і надлишку фахівців з економічних та юридичних спеціальностей.

Пропозиції на працевлаштування бухгалтерів, економістів, товарознавців та юристів в кілька разів перевищують кількість заявлених вільних вакансій за цими спеціальностями, що призводить до їх працевлаштування не за отриманими ними спеціальностями і тоді виникає проблема їх відповідної перепідготовки. На це витрачаються знов як власні кошти громадян, так і кошти держави, яка через центри працевлаштування здійснює перепідготовку фахівців з вищою освітою по кваліфікаціям нижчого рівня. Нераціональне витрачання коштів державного бюджету за державним замовленням та марними видатками населення на освітні послуги, що призвело до ганебного безробіття молоді і слугує несправедливою негативною рекламою вищих навчальних закладів, що дає право стверджувати, що пропозиції щодо обсягів державного замовлення, які встановлюються за постановою КМУ міністерствами, у підпорядкуванні яких є ВНЗ, є необґрунтованими, а особи, що їх розраховують повинні нести відповідальність за необґрунтованість рішень, що приймаються. Проблема існуючої невідповідності підготовки фахівців потребам ринку праці, поглиблюється і відсутністю врахування кількості підготовки фахівців у вищих іншого підпорядкування (табл. 2).

Складається таке враження, що державні органи влади, яким доручено народом України управляти процесами молоді не спілкуються між собою і не узгоджують стратегічні рішення подальшого забезпечення національної економіки професійними кадрами.

Не відчувається і ефективна взаємодія між вищими навчальними закладами, центрами зайнятості та органами статистики в напрямках створення інформаційно-аналітичної бази для аналізу стану й тенденцій кадрового забезпечення, що призводить до завищення потреб регіонів у фахівців з вищою освітою за певними напрямками підготовки, тобто, не виконується одне із головних завдань, передбачених ст. 22 Закону України «Про вищу освіту» – вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці [1].

Таблиця 2.

Розподіл обсягів прийому студентів у 2010 році за державним замовленням

Назва міністерства, відомства	Частка (%) обсягів прийому
Міністерство освіти і науки України	72
Міністерство аграрної політики України	9
Міністерство внутрішніх справ України	4
Міністерство культури і туризму України	2
Міністерство оборони України	1

Міністерство у справах молоді та спорту України	1
Державна податкова адміністрація України	1
Інші	10

Відсутність в суспільстві відповідальності за працевлаштування фахівців формує у молоді звнагу до доцільності закінчення освіти. Частина молоді навчаючись по державному замовленню не має бажання закінчувати навчання у ВУЗі чи технікумі.

Моніторинг виконання державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою у 2010 році у таблиці 3 свідчить про невиконання плану державного замовлення в цілому на 1,2%, зокрема, за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодшого спеціаліста – 2,7%; бакалавра – 0,6%; спеціаліста – 0,7%; магістра – 0,7%.

Таблиця 3.
Виконання державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою у 2010 році

Освітньо-кваліфікаційний рівень	План (осіб)	Факт (осіб)	Абсолютне відхилення (осіб)	% відхилення
Молодший спеціаліст	45092	43856	-1236	-2,7
Бакалавр	97947	97344	-603	-0,6
Спеціаліст	63691	63204	-487	-0,7
Магістр	30569	29961	608	-2,0
Всього	237299	234365	-2934	-1,2

Надані в таблиці дані свідчать про неприпустимі прорахунки потреб країни у фахівцях відповідного профілю. І хоч Міністерство освіти і науки наголошує, що стан виконання державного замовлення є головним показником економічної діяльності вищого навчального закладу, а постійне корегування обсягів державного замовлення як у процесі його формування, так і в процесі вступної кампанії є свідченням низького рівня роботи навчального закладу щодо прогнозування підготовки фахівців з вищою освітою, можна побачити і інший бік наголошеного стану у системі вищої освіти в Україні – недостатня увага і прорахунки органів вищої влади до найгостріших проблем суспільства – упорядкування, організаційної підтримки процесів розвитку з боку відповідних Міністерств і перекладання своєї відповідальності на Вузи.

Доцільно відмітити і неприпустиму затримку з прийняттям нового закону про вищу освіту, що гальмує появу інституційного та нормативно-законодавчого забезпечення обґрунтування ефективної стратегії розвитку вищої освіти, політики її інноваційного розвитку, заходів по її реалізації. Ці питання стають першочерговими у формуванні конкурентоспроможної освіти українських громадян.

У складі стратегічних заходів повинно бути відзеркалено: на законодавчому рівні удосконалення і спрощення процедур ліцензування вищих навчальних закладів, що не дасть їм можливість готувати фахівців низької якості або тих, які не користуються попитом на ринку праці; перегляд територіального розподілу вищих навчальних закладів із метою встановлення їх відповідності та спрямованості із специфікою і особливостями регіонів, попиту регіональних підприємств та установ і організацій на професії відповідних кваліфікаційних рівнів; створення мотиваційних стимулів для вищих навчальних закладів за забезпечення якості підготовки фахівців, піднявши престиж освітніх професій і встановивши заробітну плату у відповідності із її значущістю в суспільній діяльності, це спонукало би їх готувати фахівців не тільки у відповідності з потребами регіональних ринків праці, а і підвищувати якість освіти за рахунок підвищення якості праці викладачів – налагодження стосунків вищих навчальних закладів із регіональними службами зайнятості населення й суб'єктами господарської діяльності; перегляд практики підготовки фахівців за кошти державного бюджету за тими напрямками й спеціальностями, що у великій кількості здійснюється на платній основі з метою зменшення дублювання підготовки фахівців з окремих спеціальностей; забезпечення якісної організації прийому і підготовки молоді у вищі, вичерпну інформацію про зміни в попиті по окремим видам спеціальностей надати службам зайнятості можливість участі в обґрунтуванні пропозиції на підготовку фахівців за дефіцитними на ринку праці напрямками й спеціальностями і після закінчення підготовки гарантувати можливість працевлаштування.

Вирішенню наголошених проблемних питань сприяє інтеграція вітчизняної освіти у міжнародний, зокрема в європейський освітній простір, що створює умови освітньої підтримки інноваційних процесів у національній економіці. Врахування міжнародних освітніх стандартів, розширення співробітництва вищих навчальних закладів на двох- і багатосторонній основі з міжнародними організаціями та установами, зарубіжними освітянськими фондами, міжнародними фінансовими організаціями, що фінансують освітні програми, зокрема Світовим банком, який фінансує створення глобальної навчальної мережі та участь у міжнародних комунікативних заходах, запозичення передового зарубіжного досвіду та його адаптацію до потреб вітчизняної освіти. Усе це разом сприяє підвищенню якості та іміджу навчання в українських вищих.

Висновки. Вища освіта виступає вирішальним фактором інноваційного поштовху, оскільки глобальна економіка, до якої прагне ввійти Україна, вимагає якісно нового рівня освіти та постійного оновлення знань і навичок удповодж усього життя.

Це потребує не тільки збереження старої перевіреної часом освітньої системи, а й вчасної її модернізації та ефективного поєднання із світовими досягненнями. З урахуванням вищевикладеного, зауважимо, що інноваційний поступ системи вищої освіти потребує подальшого впровадження обґрунтованих інституційних реформ, збереження національного науково-викладацького складу працюючих в системі вищої освіти та унеможливлення її руйнації. Подальші реформи потребують виваженого, поступового, заздалегідь підготовленого організаційного і фінансового забезпечення.

Аналіз загальної ситуації в системі вищої освіти в Україні свідчить про її складність і комплексність, відсутність кінцевого концептуального і методологічного забезпечення її вирішення, необхідність запровадження в систему державного управління освітою, результативної стратегії розвитку, здійснення заходів по підвищенню відповідальності кадрів управління цією ключовою підсистемою економічного устрою України, встановивши «зону стратегічної відповідальності» керівників й адміністративні заходи по її незабезпеченню.

Ключовим фактором успішної модернізації вищої освіти повинні стати і ключові управлінські концепції органів влади в цій сфері, які мають бути динамічними і постійно оновлюватися.

Необхідність розробки нової моделі стратегічного управління, яка б презентувала сучасні виклики до результативності стратегічного управління вищою освітою і реалізацією цієї системи та її сучасної місії в глобальному середовищі існування.

Список використаних джерел.

1. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – ст.134
2. Каленюк І. „Вибухові” явища у вищій освіті / І. Каленюк, К. Корсак // Науковий світ. – 2009. – № 5. – С. 2-4.
3. Луговий В.І. Системна модернізація педагогічної і науково-педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення освітньої якості / В.І. Луговий // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 20-25.
4. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Стеблюк Н. Ф. Державне регулювання підготовки фахівців у системі вищої освіти України [Текст] : автореферат дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Н. Ф. Стеблюк ; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк : [б. и.], 2012. - 24 с.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"